

”Dags att sätta punkt för planekonomin i jordbruket”

Publicerat i DN 24 dec 2009

Jordbruksexperter efter grisskandalen: Hög tid att Sverige skyddar hela livsmedelskedjan – från jord till bord. Grisskandalen nyligen riktade strålkastarna mot det svenska systemet för kontroll av djurskydd och livsmedel. Denna modell – som avviker från flertalet EU-länders – skiljer inte på djurtillsynen och främjandet av jordbrukets ekonomi. I dag ligger dessa uppgifter inom samma myndighet. Det är nu dags att blåsa in frisk luft i den svenska modellen och sätta punkt för den planekonomiska struktur som utvecklades under krigsåren och det kalla kriget. Redan 1912 föreslog en utredning gemensam tillsyn av hela livsmedelskedjan – för djurhälsans skull och för att vi tryggt ska kunna äta maten, skriver Martin Wierup och Ivar Vågsholm.

Grisskandalen har riktat strålkastarna mot det svenska systemet för kontroll av djurskydd och livsmedel. Vi bör reflektera över det inträffade i skenet av att regeringen nyligen avfärdat sin utredares förslag som syftade till att förebygga sådana skräckexempel.

Vi som skriver detta har tillsammans arbetat i samtliga av de närmast berörda myndigheterna och i näringen. Vi vet vilket hängivet jobb som görs av många för att främja djurens hälsa, djurskydd och livsmedelssäkerhet och djurböndernas situation.

Efter en skicklig analys föreslogs (SOU 2009:8) en ny myndighet för kontroll av hela livsmedelskedjan. Livsmedelsverket, Statens veterinärmedicinska anstalt och delar av Jordbruksverket skulle sammanföras till en ny livsmedelsmyndighet. Dessutom föreslogs att de av Jordbruksverkets nuvarande uppgifter som berör lantbrukets ekonomi skulle överföras till en ny myndighet för jordbruk och landsbygdsutveckling. Syftet var att skilja kontrollen från främjandet, så att inte samma myndighet bestämmer om smågrisarna får kastreras utan bedövning och samtidigt främjar svinproduktionens ekonomi.

Utredningens förslag skulle sätta punkt för den planekonomiska struktur som utvecklades under krigsåren och det kalla kriget då jordbruket styrdes av behovet av en hög självförsörjningsgrad. Detta system kunde försvaras när vi levde i en sluten värld, men nu har vi en öppen värld med nya möjligheter och nya hot. Det är dags att rita om kartan.

I årets budgetproposition valde dock regeringen att behålla nuvarande system. Den svenska tillsynen av våra livsmedel avviker därmed från EU:s linje som tillämpas i flertalet av medlemsländerna. Efter BSE-krisen (galna ko-sjukan) och dioxinskandalen för 10–15 år sedan öppnades ögonen för att det som sker ute på gårdarna har återverkningar på säkerheten hos den mat vi äter. Då föddes begreppet ”från jord till bord”.

EU tog konsekvensen av det inträffade. Ansvaret för hela livsmedelsområdet flyttades 1999 genom Amsterdamfördraget från medlemsländerna till EU – en maktförskjutning som förvånande nog inte har uppmärksammats i debatten. Det förra svenska ordförandeskapet 2001 hade en stor del i succén med att införa en ny livsmedelsförordning. Utgångspunkten var att hela livsmedelskedjan skulle skyddas – från jord till bord. Därför inkluderades även frågor om foder, djurhälsa och djurskydd. En ny inspektionsmyndighet inrättades (Food and veterinary office) vars inspektioner också riktas mot EU:s egna medlemsländer. Resultatet kan följas på nätet enligt principen ”Name and

shame". Även en ny myndighet för livsmedelssäkerhet (European food safety authority, EFSA) inrättades. Dessa åtgärder i EU har möjliggjort väsentliga framsteg. Ambitionen har höjts. Bland annat genomför EU nu en skärpning av kontroll och åtgärder om salmonella, användning av antibiotika och förbättringar av djurskyddet, med syfte att garantera konsumenternas säkerhet.

Varför genomförde regeringen då inte utredarens förslag? Skälet som anfördes var att det krävdes så mycket ansträngningar för så liten vinning. Förslaget var dock ingen ny idé, en statlig utredning från 1912 föreslog att det skulle vara sammanhållen kontroll av livsmedelskedjan, inklusive epizootier (smittsamma sjukdomar hos djur) och livsmedelssäkerhet. Efter 100 år med utredningar borde nu tiden vara mogen för ett sådant steg!

De myndigheter vars verksamheter hotades av omstrukturering var i sina remissvar av naturliga skäl emot förslaget. Man framhöll att verksamheten utifrån deras horisont fungerade väl. Intressant är att LRF argumenterade för att den nuvarande modellen skall bevaras. Uppgiften att främja lantbrukets ekonomi borde ske integrerad med kontrollen av djurskyddet och säkerheten hos de livsmedel som lantbruket producerade. LRF:s förslag skulle även ta hand om jordbruksministerns satsning på "Sverige som matland". Som en jämförelse undrar man hur det skulle se ut om Kemikalieinspektionens uppgift var att främja "Sverige som kemikalieland" eller om Trafiksäkerhetsverket skulle medverka till skapandet av "Sverige som billand". Är det så regeringen vill ha det?

Det tycks också råda en ambition att stoppa alla förändringar i den svenska modellen för veterinärfrågor som berör djurhälsa, djurskydd och livsmedelssäkerhet. Detta förefaller ske i en symbios mellan företrädare för alla inblandade förutom djuren och konsumenterna, med uppenbara risker för att roller och ansvarsområden suddas ut eller sammanblandas.

Den principiella skiljelinjen mellan utredarens förslag och dem som var emot förefaller vara att kontroll och tillsyn skall organiseras utifrån jordbruket som ett sektorsområde. Problemet med en sektorsmodell är att perspektivet från jord till bord går förlorat och att varken konsumentens eller djurens bästa sätts i första hand.

Utredningen visade att det behövs en bättre samverkan mellan de myndigheter som nu kontrollerar olika delar av livsmedelskedjan. Detta visar bland annat de kraftigt ökade statliga kostnaderna för kontrollen av smittsamma djursjukdomar och salmonella. En orsak har bedömts vara bristande myndighetssamverkan. Regeringen har nu tillsatt en särskild utredning för att begränsa kostnaderna och de väntade förslag till nedskärningar kommer troligen att vara lättare att hantera med en helhetssyn på livsmedelskedjan.

Den nuvarande myndighetsstrukturen bidrar till oklara roller och den inträffade grisskandalen bör också ses i detta perspektiv. Det bör noteras att de remissinstanser som var emot utredarens förslag nästan samtliga har tagit upp den känsliga djurskyddsfrågan med farhågor för att vårt goda djurskydd kunde försämrats om vi ändrar nuvarande system. Skandalen visade att verkligheten var en annan. När konsumenter och andra EU-länder frågar om vår djurhållning måste vi kunna dokumentera att svensk djurhållning är bättre. Som grisskandalen visar, räcker det inte att bara hävda att vi har världens strängaste djurskyddslag.

Det är dags att blåsa in frisk luft i den svenska modellen! Utredningen från januari 2009 pekade samma väg som utredningen 1912, en gemensam tillsyn av livsmedelskedjan behövs för våra djurs hälsa och välfärd och för att maten vi äter skall vara trygg. Behövs det hundra år till av utredningar?

Martin Wierup

Ivar Vågsholm

professorer vid Sveriges lantbruksuniversitet, sedan flera år verksamma i vetenskapliga paneler för djurhälsa, djurskydd och livsmedelssäkerhet vid EU:s livsmedelsmyndighet